

GUNDULIĆEVO MITOLOŠKO PRIKAZANJE

Šime Vučetić

»Dubravka« je mitološko prikazanje, poetska kreacija, napisana za teatar. Odmah na početku valja naglasiti da se u »Dubravci« krstijanski Bog nigdje ne spominje; kada pri koncu prikazanja govori Redovnik, kojega je pjesnik samo figuralno uveo u igru, ni on pred skupom, zborom, ne spominje jednog nego zbirni skup bogova:

*Sad, nebo, usliši, uslišite, bogovi,
Što u glas najviši na dan vas molju ovi.*

U posveti poeme »Suze sina razmetnoga« pjesnik ističe dundu svomu, Jeru Dživu Gunduliću, da po »višnjoj milosti naša sloboda neockvrljena veće od tisuću godišta uzdržala se i sahranila«. U Nalješkovićevim komedijama, koje prethode Držiću, i kasnije u drugih pisaca, nalazimo korijen povijesti Dubrovnika u ranim slavenskim elementima. Tisuću godina prije Gundulića javlja se slovinsko ljudstvo na našem današnjem prostoru i to ljudstvo će upravo u našoj renesansi i humanizmu na našim obalama progovoriti univerzalnim i narodnosnim glasom. Istina o našoj davnoj prošlosti živjela je i u Dubrovniku kao mit, kao što je živjela u narodnoj pjesmi i narodnoj riječi, pri čemu se valja sjetiti primjerice »Kronike« popa Dukljanina. Ta istina o našoj istoriji bila je jedan inspirativni izvor što su ga étutili naši pisci od glagoljaša i cirilovaca do Držića, Gundulića i nadalje preko starog Kačića do modernih vremena, uoči socijalističkog

kretanja koje je stalo gledati zemaljsku budućnost prodornim reflektima svijesti, ne bez utopizma koji je uznosio i naše humaniste i pjesnike.

Priređujući izbor iz Junija Palmotića književni historičar Rafo Bogišić napominje da Zlatarić u »Ljubmiru« spominje slavenska poganska božanstva (Dolerije, Hoja, Lero) koja, kasnije, koristi Gundulić i za njim Palmotić. Stvaranje s pomoću vila — vila je Dubravka, božica svjetlih strana, kao i Dražica i druge — afirmira se posebna slavenska mitska vizionarnost, a upotreba slavenskih narodnih imena upravo u pastijerskim igramama, značajna je, svijetla karakteristika i izraz jednog od praskozorja humanizma. Dok u crkvenim prikazanjima (mirakulima, misterijima, vizijama) vidimo samo biblijsko-crkvena imena, u komedijama također imena crkvenog kalendarja i — naravno — pogrdna nadimena koja karakteriziraju lica, u pastoralnim igramama javljaju se narodna imena (Milica, Vesela, Ljubmir, Miljenko, Obrad, Radat, Stojna, Radmio, Ljubdrag, Radje...) i ta imena potvrđuju ne samo biće etnosa nego i starog, urođeničkog mita koji je odredio ta imena kao i imena tolikih trava i orientacionih zvijezda i zviježđa (Danica, zviježđe Vlašići). Tako i jezik u »Dubravci« nema talijanizama.

Osnovno nadahnute, naime, po kojem je »Dubravka« sačinjena zapravo je mitski običaj da se jednom »na godište«, u »slatkoj mi slobodi«, u Dubravi, u lugu slobodnome, »najljepša« od vila »vijera« za »najljepšega« pastira, mladića. To je »dan svečani«, dan ljubavi, dan što počinje ranim proljetnim jutrom, poezijom jutra i svjetlosti, *svijetle božice*. Temeljni plan ovog prikazanja, osnovna poetska svjetlost otvoreno ili posredno uzvisuje najljepšu, idealnu Dubravku, koja *dan, blag dan, dan svečani, dan bijeli* ispunja ljepotom i utopijskim zanosom. Od njezine pojave dan je pun, *svečan, blag, bijel, rumen, vedar*, rajske, sva su lica njome nadahnuta, uznemirena, iako bogovi odrediše njezino biće za najljepšega mladića. Čitajući »Dubravku« vidimo da je napisana u tri činjenja, ali ona zapravo biva podijeljena u tri dijela, tri stavka što se ne poklapaju s činjenjima. Sintagma *blag dan, svečani dan, dan blag* od slobode, riječ dan naime javlja se u ovoj igri najviše, preko četrdeset puta, više od riječi Dubrava, koja se javlja preko trideset puta; najčešće u prvih šest skazanja, dakle na početku, u uvodnom dijelu, čime je igra intonirana. U ostalom dijelu igre sve do skazanja sedmog činjenja trećeg, značenje spomenute riječi, karakteristične sintagme, tek će se pomicati dok u zadnjem stavku, zadnjem dijelu, od skazanja sedmog do konca, to značenje puno ne zazuvi, himnički i fortissimo.

Igra počinje odličnom, melodioznom pjesmom, jednom od najljepših u našoj književnosti. Tom pjesmom očituje se biće koje ushitom zove Danicu ljubavi koja se u igri, u slobodi Dubrave, ima obistiniti između izabranika voljom drevnih bogova. Ta uvodna pjesma na usta Radmila odjekuje u skupu pastira, dakle zboru mladića, kao jednoglasje iste želje. Mitsko-mediteranskim pjevom probuđena je klima ljubavi i slobode u isti mah te je pjesniku, šireći svoju viziju, svoju poemu, omogućeno, prvo, da uvede Ribara iz primorja koja nisu dio slobodne Dubrave; drugo, da predstavi izabranika bogova; treće, da ljubavni zanos toga izabranika suoči sa svojim sudrugom, prijateljem njegove mladosti. Razgovor o ljubavi između Ljubmira i Miljenka otkriva zanos te bi izabranik bogova, od snage koju osjeća, prevladavši »tamni strah«, »slobodan u stijene prošo sred zviri«. Tek kada je pjesnik oblikovao zaljubljenika-izabranika kao simbol koji može nadvladati, kako reče, i »zviri«, i sugerirao dionicu, moć dana, ideju Dubrave i praskozorne, svježe ljepote, javlja se Dubravka sa skupom vila, dakle zborom djevojaka, i pokazuje njezino djevičanstvo, graciјu, milokrvnost, kakvu se uočava u likovima mladih madona slobodne renesanse. Ljepota kao da je spiritualizirana, neizrecivost mladosti transcendirana u ljepoti obličja i ljupkosti riječi. Pjesma cvijeća, dakle mladosti, pjesma što je Dubravka saopćava skupu djevojaka koje zove »druge moje«, oživljava u igri još jači poetski zvuk proljetnog vremena, vremena tratora i ružica. Riječi s korijenom cvijet u toj Dubravkinoj pjesmi javljaju se više od deset puta, pjesnik hoće da sugerira ljepost primalitja kada se »sve rumeni, sve bijeli«.

*Cvjeta cvijetje po sve kraje,
jasni se istok cvijetjem resi,
zvijezdam cvijetje svud nastaje,
zora u cvijetju zgar s nebesi
od cvijetja nam daž posipa;
kupimo ga družbo mila.*

*Sve rumeni, sve se bijeli
u razlikom cvijetju sada,
u cvijetju se sve veseli:
gora, polje i livada;
sve je cvijetjem procavtilo,
od cvijetja je doba milo.*

Pjesnik za tom pjesmom pušta da se još jednom oglasi kratkom blagoglasnom melodijom skup djevojaka da bi zatim Dubravka ikavski pozvala »druge mile«:

*lir snježani puti bile
u jezeru bistru umiti.*

Pjesnik Dubravku, diskretno tako iznjedrivši akt djevojaka, povlači u drugi plan, i neće se oglasiti do pred kraj igre u trećem dijelu, ali će ona kao ideja ljestvica iz drugog plana zračiti poput provodnog motiva sjedinjena s idejom dana, blaga dana.

I dok se tako reći Dubravka s drugama u drugom planu u bistrom jezeru umiva, što se na sceni Dubrave događa?

U svim skazanjima i kazivanjima lica, od prvog kazivanja satira Divjaka do ponovne pojave Dubravke, doista će se javljati ideje simbola što ih je pjesnik maestozno u uvodu otvorio. Te će ideje čas kao ushićenje, čas kao iluzija slatka, zavaravanje, nada, od skazanja šestog prvog činjenja do skazanja sedmog trećeg činjenja posredstvom naime označavajućih lica označavati te ideje, tu simbolsku zbilju što s iskonom bogova počinje i u igri se nastavlja kao sretni trenutak u kojem je zaboravljena fatalna ideja prolaznosti i epska stvarnost vremena. Sve ono što je svjetlo, što je zbilja i ideja Dubravke u isti mah, što je danja a ne noćna ljudska ognjica, posredno živi na sceni, u ovom srednjem dijelu, i biva kohezionom snagom igre, čini kongruentnim, podudarnim iskaze razlicijeh lica, od Divjaka i Gorštaka do pastjerića koji se pojavljuju na sceni kao gola djeca. Kada tako ne bi bilo, kada skrivenost i tajna Dubravke, ideja Dubrave, očekivanje i uživanje blaga dana, dakle plan ljubavi i svjetlosti, ne bi, ingardenovski rečeno, opalizirao iz drugog plana, igra ne bi bila jedinstvena, koherentna i kazivanja lica toga najduljeg dijela igre djelovala bi kao recital, kao lakrdijanje a ne kao pjesma ljubavi, ljestvi slobode, mirakuloznoj moći naroda i ljudske puti. Cijelo prikazanje živi unutarnjom toplinom, unutarnjim primalitetom, svježe je ispjевano, kako je rečeno, u slovinsko-mediteranskom nadahnuću u dubrovačkijem bojama bića.

Kako se odrazuje sjaj figuralno ne-nazočne Dubravke u licima prikazana i kako će ovaj dan blag biti svima pir po volji starih bogova?

U svojoj studiji o humorizmu Pirandello kaže da je komično zapazio protivnoga ali da nastup refleksije ne sugerira smijeh pa tako za-

pažanje protivnoga prelazi u *osjećanje protivnoga* koje je izvor humora. U jednim licima »Dubravke« ne očituje se protivnost unutar njihovih entiteta, ta su lica jedinstvena, idealna: ona žive dobrom voljom bogova i stoga ne mogu biti smiješna, burleskna, groteskna, maskeratna. Dubravka, Miljenko, Radmio, Ribar, Pastjerići mali skladna su lica i egzistiraju primjereno baštinjenoj naravnosti, prostodušnosti. U njima se odrazuje sjaj Dubrave i Dubravke kao čist zrak i njihovo čisto srce diše prirodnim ritmom slobode, bez misli i želja koje bi bile u proturječnosti s njihovom voljom i određenjem bogova i prirode. Druga pak lica odražuju se na sceni kao smiješna i ne mogu biti svjesna svojeg egzistentnog nesklada, pjesniku omogućuju stanovite kritičko-satirične rakurse a djelu kao takvom daju snagu metaforičnosti. U cijelom redu ovih lica zapaža se protivnost u njima i protivnost između njih, s jedne, i, s druge strane, Dubravke koja kao glavna ideja-simbol vlada djelom. Satir Divjak hupi za Dubravkom iako je rogat, riga »zlobni ijed« gori od »svijeh živina« te se preoblači u odjeću vile i tako se »vila lijepa rijeti«. U drugom uprizorenju pastir Zagorko također žudi za vilom i bježi Dubravom dok ne najde na satiricu Jeljenku koja, usput, ne malo zamjera onim vilama, dakle djevojkama, koje za »gadnu napravu mrtvački« stavljaju »pram iz groba na glavu«. U jednom drugom skazanju burleskna je svađa između satira Vuka i Stojne koja je pametna žena pa ga mlati na sceni kao vola u kupusu. Ljuvenost sve zasljepljuje pa i vile koje posebno grdi kao bludnice satirica Jeljenka priobučena u pastira.

Voljom bogova, dakle naravi, ljubav sva lica zasljepljuje ili pak uznosi u stanje sreće. Bogovi isto tako ne dozvoljavaju da Grdan bude Dubravkin odabranik nego Miljenko. Zanimljiva je činjenica da pjesnik vjeridbu odabranika nije izravno uprizorio nego ju je predstavio iskazom Glasnika, moglo bi se reći, žreca bogova, kojim pjesnik raspliće igru i modulira u nova sazvučja: drugi plan igre preobrazuje se u vizualni, u prvi plan čime počinje treći dio, treći stavak ove igre. Odluka bogova je izvršena te igra kao pjesan postaje himnična, simfoniska pjesma. Sada se sva lica pirno usklađuju, igra što je postala pjesan crescendo raste u završnoj himni, možda najsnažnijoj radosti u našoj književnosti do početka XX stoljeća, kada se javljaju ode i ditirambi Ante Tresića-Pavičića, Nazora, Vidrića, ili Krležine simfonije »Pan« i »Podne«. Blag dan se obistinjuje, darovi prirode se poetiziraju, ljubav, ljepota i sloboda i predmetnost svijeta sintetizirani su u Njoj po kojoj se ova igra i zove. Oblici

protivnoga, što su vladali scenom, prevladani su radošću i himničkom dušom, a zagrljaj Njezin s Njim antički, mediteranski je čist u riječi.

*Eto dođe željno vrijeme,
lijepi raju duše moje,
da snijeg puti rajske tvoje
grlim rukam ognjenijeme.*

Pjesnik uoči samog završetka igre, tren prije pojave poganskog redovnika i završne himne koja u našoj kulturi živi kao narodna pjesma, ne bez dubljeg motiva daje riječ pastjerićima malim koji slobodi pružaju ljestvu blaga zemlje i rada. Prvi pastjerić pjeva:

*Slobodo, i ovi košićić pun kriješa
među inijem darovi od mene izmiješa',
a to, er Ću ja ufatи
da mi od tebe pomoć doć će
i da mi ćeš opet brati,
dokle uzrastem, s dubja voće.*

Pastjerić drugi slobodi druge darove pruža kako je bio običaj u pogansko, a i u kasnije doba, kada su se na oltar darivala blaga zemaljska:

*Sira ovo što mati rušku mi jutros da,
slobodo, podati tebi Ću ja sada,
a to, i ja unaprijeda
neka budem tvojom vlasti
sira, masla, mlijeka i meda
slobodnije majci krasti.*

U tim strofama upotrijebljene predmetnosti živa su lingvostilska zbilja, poetski realitet. I košićić pun kriješa, i sir što ga mati pastjeriću za ručak dade, i čistoća masla, meda i mlijeka sjaju sjajem radosnog bitka. Tu smo prema Gunduliću upotrijebili riječ bitak. Kada naime nema sreće, punoće, slobode, nitko ne bi izrekao, kaže pjesnik, čak ni »ljudski glas« naš »tužni bitak«. (*Skazanje sedmo činjenja drugog.*)

Prvih pet uvodnih i posljednja tri skazanja simfolijski su komponirani. U uvodnom dijelu stih »Objavi, Danice, jasni zrak objavi« ponavlja se u nekoliko varijanata a cijeli uvod, kako je rečeno, intonira igru i intonacija se pomiče kroz središnji dio kao provodni motiv. U završnom dijelu odjeknut će nekoliko puta dvostih »da se ije, da se piye, -- Hoja, Lero, Dolerije« a stih »O lijepa, o draga, o slatka slobodo« zazučat će kao sazvučje jedanaest puta. Pjesniku je bilo stalo do blagoglasja i sazvučnosti da bi očitovao puno biće sreće i nade. Gundulić je u mladosti priredio desetak »složenja« za scensku upotrebu, pa se tu očitovalo staro iskustvo. Sva je prilika da je i »Dubravka« pjesma kasne mladosti, napisana — rekoso — za teatar. Spomenuti refreni vuku na tu ideju ali i jedna didaskalija, jedina u »Dubravci«, i to u duetu između Divjaka i Gorštaka, dvaju sirovih, divljih, brdanskih lica. Čemu je pjesnik naznačio: »Ovdi satiri svire«? Vjerojatno je ova igra bila izvedena uz muziku, uz pastirske i gradske instrumente, možda i s pomoću narodnih melodija, i komponiranih ili posuđenih. Valja napomenuti da se glavni crkveni ritual pratio orguljama a evanđelja su čitana kao i danas s nekom melodijom, sigurno pod utjecajem koralne muzike. Gundulić je igru poganski napisao i, sigurno, poganski i izveo pa stoga — možda — nije bila tiskana; moralka crkve i politika Republike i tu je imala svoje prste opreza i straha od Boga i od susjedâ, ali i od puka na terenu koji još nije bio uštogljen, kako nam svjedoče sve pastorale i komedije, a i bune npr. lastovska).

Struktura ove igre izgrađena je iz živih doživljaja Điva Frana Gundulića; pjesnik je naime svojom poetikom stvorio djelo od predmetnosti svoje sredine i vremena. Neke pojedinosti teksta koje govore o vrijednosti njegovoj već smo citirali ali bi valjalo još navesti niz fragmenata koji bi bolje tekst ilustrirali bez obzira na to što je »Dubravka« dio repertoara i što je jedno od najpopularnijih naših starih djela. Naši navodi hoće pokazati kako Gundulićev stih zvuči moderno pa bi se čak moglo reći, ostavljajući po strani ostalo njegovo djelo, da se u nas tek od moderne tako poetski oživljavalо predmetnost sredine i živo stihovalo stvari i kazivanje.

Uz citirane strofe dakle navest ćemo još niz živih detalja da bismo se još malo približili pjesniku. U skazanju trećem valja tako potrtati Ribarevu poetizaciju Dubrave i osobito one njegove raspete mreže, objesene vrše o zeleno dubje koje prše vjetri:

*O Dubravo slavna svima
u uresu slobodnomu,
lijepa ti si mojijem očima,
draga ti si srcu momu.*

*U veseloj ovoj sjeni
od čestitih tvojih grana
provesti je milo meni
dio najdražijeh mojijeh dana.*

*Tim raspinjam mreže moje
i u zavjet vješam vrše
na zeleno dubje tvoje,
po kom blazi vjetri prše.*

Ta ribarska pjesma Dubravi vidrićevski je čista a druga strofa formalno je jedinstvena. Takvih strofa, a ima ih u Gundulićevu djelu bezbroj, Ujević Augustin, jedan od Gundulićevih đaka, nije nikada napisao.

Citirali smo Dubravkino cvjetje. Uoči njezina povlačenja u drugi plan igre Dubravka će se iznjedriti još jednom cvjetnom, upravo proljetnom pjesmom:

*Svijetla i draga sred istoči
zrak u cvijetju zora kaže;
nu je zrak ljepši našijeh oči,
na licu u nas cvijetje draže;
dobiva ures naš veseli i dan bijeli.*

*Eto iza zore bijele
sunce svijetli zrak pomilja;
ali je pogled svjetlji vele
ki nê svijetlo sunce strilja
iz istoka od lipote,
s oči kijeh zrak dušu mi ote.*

*Hod'mo veće, druge mile,
čim na istoku sunce sviti,
lir snježani puti bile
u jezeru bistru umiti,
da od ljeposti zrak jedine
danaska nam većma sine.*

Dosta se pisalo o Gundulićevu baroku a manje se spominjao njegov renesansni duh i srodnost s narodnom pjesmom, srodnost koja je upravo

u ovom djelu najsnažniji elemenat. Isto tako prikazivači, izuzev kazališnog čovjeka, nisu posebno uočili niz divljačko-brdskih, sirovih, bezazlenih ljudi, a s njima pjesnik uvodi u igru groteskne i veseljačke karakteristike, naturalnost vangradskih predjela Republike i pruža teatarskom čovjeku raznovrsna scenska rješenja. Od figura toga žanra ove igre uočljivi su satir Divjak i Gorštak koje pjesnik ne mimoilazi ni u završnom dijelu pastorale kada upravo i oni kliču starim bogovima. Dok su pastjerići, vile, Dubravka, Miljenko i druga lica skladna i idealizirana, ova su lica, ove figure gorštački elementarne i svojstveno slobodne u svjetlosti bijela dana koji se u njihovu strast prelijeva. Navest ćemo fragmenat dijaloga između dvaju satira, Divjaka i Gorštaka.

Divjak:

*ah kada nećeš rog dignuti svrh oči,
pođ, svinjo, u brlog, a ovdi ne hrći!*

Gorštak:

*A ti, kad zamuko još nijesi, potrči,
gubava žabo, u kô, a ovdi ne kvrči!*

Divjak:

*Zmijo ljuta, prigrizi otrovni jezik taj;
boljem se ponizi, a u nesvijes ne rigaj!*

Gorštak:

*Rigaš ti zlobni ijed huđi svijeh živina,
ali opet upored hod' sa mnom začina'*

Ova i druga lica, rekosmo, sirovi su ljudi i djeluju groteskno kao seoski lakrdijaši mada se u njihovom dnu zrcali nježnost i osjećaj dana u Dubravi. Ideja Dubravke budi i u njima ne samo trenutačne satirične iskaze nego i osjećaje ljepote i plemenitosti. Bijeli dan, blag dan zrači kroz sva lica-figure, darežljivost i narodska širina duše.

Divjak:

*Kukuljava ja dva gnijezda,
kijeh pjet narav medno uči,
hranim lijepoj koj ma zvijezda
za vječnu me slugu odluči.*

Gorštak:

*Svega ruda jagančića
dvije matere ki posisa
pasem dragoj koj me sreća
da sam vječni rob zapisa.*

U strukturu igre i to poslije gorštačkog dijaloga dvaju satira i, malo zatim, poslije malo sjetnog razgovora dvaju zaljubljenika, rekli bismo, iz »boljeg« sloja, javit će se i mit o davnjoj prošlosti kada je sve bilo bogato, puno kao u rajsко-utopijskoj svijesti. Taj dio o dalekoj prošlosti, izgrađen od detalja stvarnih, pjesnik iskazuje punoćom riječi koje djeluju zbiljno i arkadijski u isti mah.

*Prije bijeljahu sva mjesto se
našim stadim bezbrojnima;
sad dubrava sva ne pase
što u mē doba jedan ima.*

*Pomnja prije dobra općena
u njoj vječnu zelen goji;
sad s nepomstvom porušena
s povenutijem listjem stoji.*

*Ovce vođahu izdaleka
s mekahnjem se runom prije;
sad među nam nije čovjeka
ki se krenut s mjesto umije.*

*Prije od ljudi sej Dubrave
koraj se je ribô u moru;
svačije su sad zabave
kamenitu dupsti goru.*

U poduljoj dionici Ljubdraga kao da se javlja, usred svečane igre, i spoznaja opustošene prirode, okolne dubrave koju se sjeklo za potrebe dubrovačkih plavi. Ovdje sve spašava ideja slobode, pa i ovoga mudrača koji osim toga, i on, biva upleten u klimu starih bogova. Nazorov Medvjed Brundo tragično, bez vizije, umire sam u gori.

Kada se pojavljuje satirica Jeljenka kao oporbena žena, žena koja ima na zubu ljepotu vila, pjesnik portretira satiricu kao seosku, naravnu ljepotu različitu od one vila plemkinja; satirica doslovno spominje »vile plemkinje«. Pjesniku su bila potrebna dva akta: naravni i umjetno vilinski kojemu se satirica suprotstavlja misleći da gubi svoga Divjaka.

*A meni ma ista naravna lipos jes
naprava pričista i svijetli drag ures.*

*Zlatni pram od kosi, tih vjetric ki svudi
niz bio vrat raznosi, tuđijem se ne rudi.*

*Obraz moj i čelo bistra voda umiva,
a sunce veselo iz oči mojih siva.*

*Bez masti sred lica mlađahne u mene
rumena ružica i bijeli lir zene.*

*Crljenim ustima ruža je prilika,
a bjelje prsi mě snijega su i mlika.*

*K tomu se prilaga još za stvar najdražu:
mlađahna i naga sve što imam, sve kažu.*

U činjenju drugom, u kojem dalje prevladavaju aluzije na vrijeme, tj. zapažanje onoga suprotnoga u licima, ali uvijek sve u svjetlosti kočnje svetkovine, bijela dana i slobode, igra raste i stoga pjesnika osjećaj predmetnosti ne izdaje. Iz humorizma, iz grotesknih situacija raste i slika o zbilji vremena, predmetnost se očituje sve punije i otvara se u igri raznolikost ljudi, običaja i mišljenja ali i neosporni osjećaj slobode, slobode Republike između turske i mletačke sile. Pjesnik mijenja kvalitete skazanja i tako poslije dinamičnije scene javlja se stišanija, poslije groteske veselje i razbistravanje. Tako Vuk, koji se legitimira za planinskog Pana, u skazanju četvrtom činjenja drugog, epikurejsko-ljubavno se iskazuje. Sve je kao u commediji del arte živahno u tome Vukovom skazivanju, osobito slatki sok što teče, zabava gdje se vari i peče, i pečenica, srce pečeno, i jalovica od mljeka varena, žarka kapljica groznika — sav njegov slobodni, silenski bitak. Uputivši se na pir Vuk će, radosno kaže, »bit bubanj« ...

Posebnu veselost, iluzijom na rogonje malo za tijem skazanjem, stvorit će Divjak priobučen u vilinu haljinu, i ta scena kao da govori da se cijela igra, istina zamišljena kao da se odigrava u davno mitsko doba, odigrava u nekom ladanjskom dubrovačkom pastirsko-ratarskom kraju.

*Pristavio sam tuđe kose
i upleo u cklo prame
i obuko ruho na me
ko najljepše vile nose.*

*Put snježana neka je meni,
vas se izmazah klakom bijelim,
a da se obraz moj rumeni,
namazah se murvam zrelim.*

*Za ocrljenit usti moje
kriješam sam ih oblijepio,*

*i haljinom svijetlom što je
kože u meni, sve sam skrio.*

*Samo branduse i prhala
niz čelo inijem vilam vise,
a uz glavu s čela ozdala
roščići se moji vise.*

Već smo naveli kako u završnom dijelu igre pastjeriči mali darivaju Dubravku. No, već u skazanju osmom činjenja drugog javljaju se, njih pet, pastjeriči koji žude »male pastirice«. Neće škoditi ako se citiraju strofe, neke strofe tijeh pastjerića malih koji govore kao dječaci u pubertetskom ognjiću.

Pastjerić treći:
*Stoklasu ovu, ku zrelijeh
nanizo sam kupjenica,
nosim oči veselijeh
gdi sja sunce — ma Danica.*

Pastjerić četvrti:
*Vrapca ovoga ki se vabi
s najdaljega meni puta
Mioci dat ču, koj me ugrabi
jučer silom mati iz skuta.*

Pastjerić peti:
*Šturka u ovoj kajpi od žice,
ki po svu noć šturi i poje
donio sam ja za moje
male, ko ja, pastirice.*

Stojna:
*Još biste sad i vi, brenčadi od sise,
po ovoj Dubravi za vilam digli se?!*

Pastjeriči:
*Nam su drage lijepe vile:
iz njedar nam dunje daju,
na tance nas vode mile
i njegajuć celivaju.*

Sve dakle očituje čistoću i naturalnost stvari i sve otkriva onu zbilju što je nema u teškom i strogom životu svagdanjeg Dubrovnika. Tu pro-

govara jedno djetinjstvo slobodno pa čak i malo frojdovski istinito, a metafore otvaraju slike kakve ćemo dugo čekati u našoj književnosti poslije Gundulića koji je tako zadnji veliki stari pjesnik. Nisu baš loše te vile koje pastjerićima iz njedar dunje daju.

*

Kao alegorijska pjesan napisana za scenu, »Dubravka« je simbolski dramski spjev u cjelini i u pojedinostima. Upotrijebljene neposrednosti naime (figure, situacije, pjesme, stvari) u funkciji su simbolizacije. Lice-sigura, stvar, situacije, živo poetski ostvareno, označuju jedinstvo ideje i zbilje iz neposrednosti dubrovačkog društva. Dubrava je doslovno Dubrovnik, šuma, ali i sloboda i ljepota; Ribar je ribar ali i gost začuđen slobodom Dubrovnika; Miljenko je ljepota od mladića ali i uzor plemić i zaljubljenik; pastiri, pastjerići i satiri, skupovi, simboli su mitizirani ali označuju ljude s dubrovačkog tla... Sva je tajna u tome da su sva lica zapravo prepoznatljiva bila kao što su bile znane sve stvari s pomoću kojih je igra poetski konkretizirana. Gundulić nije uzeo simbole kao klišeje nego je stvaralačkim činom iz neposrednosti stvorio simbolske figure, simbolska skazanja, pa je tako riječ, poetički čin, ontološki ute-meljen, nastaje iz pjesnikova ljudskog bića. Ovo djelo nije plakat ili konstruirana tvorevina, melodrama u lošem smislu riječi, nego prikazanje, kazanje stvoreno po zakonu poetske riječi i doživljaja. Stihovi, strofe, skazanja nisu knjiška, formalistična kao, često, crkvena prikaza-nja. Ovdje se ne radi o anegdoti prikladno napisanoj za pozornicu nego o poemičnom činu kojim se uzvikuje smisao slobode, ljepote, ljubavi, prirode i pira što je nada, kao blag dan, bijeli dan, jutarnja Danica. Lica sa svojim sadržajima u kazivanjima, bivajući rakurs određene zbilje, žive u ovoj, recimo i mi tako, pastorali, pirnoj igri slobodnog otkrivanja sobosti, kao smisao koji je superioran crkvenom nekom običaju. I Redov-nik, kojega pisac očito taktički formalno uvodi, govori poganskim bićem. U osjećaju kreposti mitskog početka i stvari dubrovačkog bića, tadanjeg života, slovinskog početka, pjesnik crpi snagu: u iskonu je rođena sloboda što tisuću ljeta živi životom koji uvjetuje ljubav i ljepotu; »čistoj lje-poti« posljednje su riječi ove sretne igre. Biće ovoga djela, ispoljavajući se osjetilnom nepomučenošću (radi čega je i bilo toliko navoda), punočom stvari i ljudi, nije doista egzistencijalno upitano o smislu i prolaznosti života kao u »Suzama sina razmetnoga«, nego poganski otvoreno svijetu i prostorima okolnjem kao svijet, kao oblik stvari što ga vide ljudske

drage oči. U ni jednom licu ne prevladava unutarnje nego vanjsko viđenje svijeta, Dubrave; osjećaj slasti od ljubavi i od slasti slobode prevladao je razmišljanje o životu, a kada se javi, ono čudnovato nalazi rješenje u očekivanju blaga dana, u sjećanju na stare bogove, u čućenju slobode i ljepote stvari još sačuvane prirode. Snaga prevladava napast refleksije a osjećaj neizvjesnosti utopijski mit o dalekoj prošlosti, što je i razložno, jer je ona iskon svega, pa i grada. Gundulić ne spominje ni jednog svetitelja jer Slovinci, Hrvati, nisu smjeli, prema rimskoj praksi, biti svetitelji, a igra »Dubravka« himna je slobodi.

Naš je književno kritički subjekt navrijeme zapazio Gundulića pa i »Dubravku«. I dok je Vodnik napisao primjeran uvod za »Dubravku«, za Gundulića, drugi su ga kao Haler i Kombol prilično svojim sudovima zamaglili. Mlađi su bili realniji te su stali o Gunduliću sve pozitivnije pisati. O utjecaju Gundulića na našu književnost, o njegovom prisustvu u teatru i u običajnom i književnom životu dosta je napisano i toliko se toga znade. Ovom prilikom potertao bih samo jedan Gundulićev odjek u Krležinom djelu. U »Dubravci«, u skazanju sedmom činjenja trećeg javlja se skup koji pjeva kolo.

*Igra' kolo, skoč'mo bolje,
svak se kaži dobre volje! . . .*

I Krležin »Pan« nekako tako završava. I u »Panu« se na koncu javlja kolo, dobri se Narodni Bog pijanoj djeci smije i čuje se kao u Gundulica (citiramo):

*Nek se ije, nek se pije,
Hoja, Lero, Dolerije!*

Od Gundulićeva vremena kada je ova igra bila izvedena do otkrovenja kada je »Dubravka« bila štampana po Pet. Franu Martecchiniju 1837, do premijere u prošlom stoljeću, do Gotovčeve pratnje, muzike i do ovog odjeka u djelu najvišeg pisca našega jezika, eto, živi ova igra, ova pastoralna, ova poema, ova himnička pjesan, ova poezija komponirana za teatar a i za čas kratiti.